

BALIKESİR KONGRELERİ

İstiklâl Savaşı başlangıcında
Yunan işgal kuvvetlerine karşı
halkın başlattığı direniş hareketlerini
teşkilâtlandırmak üzere
Balıkesir’de yapılan kongreler.

İtilâf devletlerinin Mondros Mütarekesi’nden (30 Ekim 1918) sonra mütarekenin 7. maddesine dayanarak Osmanlı ülkesini işgale başlamalarına karşı çeşitli yerlerde direniş hareketleri başladı ve redd-i ilhak cemiyetleri kuruldu. İngiltere’nin teşvik ve tahrikleriyle hareket eden Yunan ordusunun İzmir’i işgali (15 Mayıs 1919) ve “megalo idea” çılgınlıklarıyla civardaki kaza ve köylerde müslüman Türk halkını katliama başlaması memkelette büyük bir infial uyandırdı. Yunan işgaline karşı Batı Anadolu’nun çeşitli yerlerinde silâhlı direniş hareketleri başladı. Yunanlılar’ın İzmir’e çıktıklarının ertesi günü Balıkesir’de Alaca Mescid’de kalabalık bir halk kitlesinin katıldığı toplantıda Yunan işgalini tanımama kararı alındı. Ayrıca kırk kişilik bir heyet seçilerek Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti kuruldu. İstanbul hükümetinin içine düştüğü aczi açıkça dile getiren bu heyet çeşitli toplantılarında önemli kararlar aldı. Bu sırada 61. Fırka kumandanı olarak Balıkesir’e gelen Miralay Kâzım Bey’in de (Özalp) gayretleriyle, Kuvâ-yi Milliye ile küçük birliklerden oluşan Ayvalık (29 Mayıs), Soma (9 Haziran) ve Akhisar (23 Haziran) cepheleleri kuruldu. Bu cepheleler daha sonra birleşerek “Şimal cephesi” adını aldı. Aynı şekilde Aydın (12 Haziran) ve Salihli (22 Haziran) cepheleleri de kuruldu. Miralay Kâzım Bey, emrindeki kuvvetlerle Bergama’yı işgal etmiş olan Yunan kuvvetlerini hezimete uğrattı. Bunu Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti’nin gönüllü asker toplama kararı alması (24/25 Haziran)

ran) takip etti. Buna göre Giresun’da (Savaştepe) 400 askerli dört bölük kurulacaktı. Gönüllüler Savaştepe’ye bizzat müracaat ederek isimlerini yazdıracaklardı. Balıkesir eski mutasarrıfı Hacim Muhiddin Bey (Çarıklı), Vâsıf Bey (Çınar), Hulûsi Bey (Darph), Vehbi Bey (Bolak), Mehmed Bey (Uncu), Şevki Bey (Basri Bey oğullarından) gibi vatanperver liderlerin teşebbüsleriyle kurulan cemiyetin attığı ikinci önemli adım, düşmanla daha iyi mücadele etmek amacıyla Batı Anadolu’nun çeşitli yerlerinde oluşturulan cepheleleri tek merkezde yönetecek bir teşkilât kurmak için bir kongre toplamak oldu.

Balıkesir Dârünnâfia Medresesi’nde Ayvalık, Soma, Akhisar bölgelerinden gelen Kuvâ-yi Milliye temsilcilerinin de katılmasıyla 28 Haziran 1919’da toplanan I. Balıkesir Harekât-ı Milliye Kongresi 13 Temmuz’a kadar devam etti. Kongrede bir merkez kurulunun oluşturulması, Kuvâ-yi Milliye’yi desteklemek için maddî kaynakların tesbiti, yeni Redd-i İlhak Cemiyeti’nin kurulması ve cephelelerin hızla takviye edilmesi kararlaştırıldı. Hacim Muhiddin Bey kongre tarafından merkez kurul başkanlığına getirildi. Böylece Balıkesir’de güçlü bir mukavemet merkezi oluşturuldu. Mondros Mütarekesi gereğince terhis edilen askerî birliklerin pek çoğunun kumandanı Balıkesir’e gelerek bu merkezî teşkilât içinde vazife alma imkânı buldu.

Erzurum Kongresi’nin açılışından iki gün sonra toplanan ve Asıl Balıkesir Harekât-ı Milliye Kongresi diye anılan II. Balıkesir Kongresi 26-30 Temmuz tarihleri arasında toplandı. Bu kongreye ilk defa üniformalı subaylar da katıldı. Hacim Muhiddin Bey başkanlığında toplanan kongre, il sınırlarının ötesinde geniş bir bölge kongresi niteliğinde idi. Balıkesir Mekteb-i Sultânisi’nde toplanan ve kırk sekiz delegenin katıldığı kongre-

de “redd-i ilhak” tabirinin Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Heyeti şekline dönüşürülmesi, işgal altındaki İzmir’e mahsul gönderilmesinin yasaklanması, Yunanlılar’la kati surette görüşme teşebbüsünde bulunulmaması, Yunanlılar memleketten çıkarılınca kadar savaşın sürdürülmesi, vatanî göreve çağrılıp da gelmeyenlerle cepheden kaçanların ailelerine dokunulmaması, ancak kendilerinin ülke dışına, mümkün olursa Yunan tarafına gönderilmesi, kongrenin gayesi ve tesbit edilen bu hususların İstanbul hükümetine ve padişaha bildirilmesi gibi önemli kararlar alındı. Bu kararlar bir bildiri ile İtilâf devletlerinin İstanbul’daki temsilcilerine ulaştırıldı. Kongre üyeleri padişaha da bir telgraf çekerek kongre amaçlarını ve kendisine olan bağlılıklarını dile getirdiler. Fakat İtilâf devletleri Balıkesir’deki gelişmelerden rahatsız oldular ve Osmanlı yönetimine karşı baskılarını arttırdılar. Hükümet, Balıkesir mutasarrıfı Hilmi Bey’den kongrenin derhal dağıtılması ve delegelerin tutuklanmasını istedi. Dahiliye Nazırı Âdil imzasıyla 9 Ağustos’ta gönderilen emirname, “Yunanlılar’ın geçici olarak işgal ettikleri bölgeler dışında bulunan çetelerin derhal dağıtılması, halkın bu çetelere katılmasına engel olunması, Teşkilât-ı Milliye adı altında toplanan güçlerin zaman geçirilmeksizin dağıtılması” isteniyor, aykırı hareket edenlerin memleketin zararına çalıştıkları kabul edilerek haklarında kanunî muamelede bulunulacağı hatırlatılıyordu. Ancak Mutasarrıf Hilmi Bey bu emre uymadığı için bir süre sonra görevden alındı.

Kuvâ-yi Milliye çalışmalarını daha geniş bir alana yaymak ve mahallî direniş kuvvetleri arasında daha güçlü bir koordinasyon sağlamak amacıyla Alaşehir’de de bir kongre toplandı (16-25 Ağustos). Hacim Muhiddin Bey’in başkanlık ettiği bu kongrede II. Balıkesir Kongresi kararları aynen kabul edildi. Ayrıca Karesi ve Saruhan Livâları Hey’et-i Merkeziyesini adı altında yeni bir teşkilât kurularak harekâtın bu organ kanalıyla yürütülmesi kararlaştırıldı.

Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) Anadolu ve Rumeli’de kurulmuş olan bütün cemiyetleri birleştirme kararı almıştı. Balıkesir’de üçüncü bir kongrenin hazırlıklarının yapıldığı sırada Mustafa Kemal Paşa 13 Eylül’de Balıkesir Kongresi’ne bir telgraf çekerek Sivas Kongresi kararlarını bildirdi. Anadolu’da toplanmasını düşündüğü umumi meclise üye gön-

I. Balıkesir
Kongresi
üyeleri

şiddetle kınandı ve İtilâf devletlerine yu-
rı telgrafları çekildi.

Düzenli Yunan ordusu ile mevzî mü-
cadeleler yaparak onları yıpratın Ku-
vâ-yi Milliye'nin en büyük sıkıntısı silâh
ve cephane idi. 1920 yılına girildiği gün-
lerde bu sıkıntı had safhaya ulaştı. Os-
manlı ordusuna ait silâh ve cephane de-
poları İtilâf devletlerinin kontrolü altın-
da bulunuyordu. Balıkesir Kongresi, Ge-
libolu yarımadasında Fransızlar'ın kont-
rolü altındaki Akbaş cephaneliğine bir
baskın düzenlemeyi kararlaştırdı. Köp-
rülü Hamdi Bey'in yönettiği baskınla bu-
radaki silâh ve cephaneler Anadolu ya-
kasına taşındı (26/27 Ocak 1920). Olay
Kuvâ-yi Milliye içinde de büyük heyecan
yarattı ve Sivas'taki Hey'et-i Temsil-
liyye tarafından kutlandı. İngilizler cep-
hanelerin geri verilmesini sağlamak ama-
cıyla Bandırma'ya 200 kişilik bir birlik
çıkardılar (1 Şubat 1920). Diğer bazı İti-
lâf devletleri gemileri de Bandırma Li-
manı'na demir attı. İngiliz çıkartması,
Balıkesir'de bulunan Müdâfaa-i Hukuk
Cemiyeti İzmir Kuzey Bölgesi Hey'et-i
Merkeziyyesi tarafından şiddetle kına-
narak her türlü devlet ve insan huku-
kuna aykırı bir tutum olarak değeri-
lendirildi. Bu tepkiler üzerine İngilizler Ban-
dırma'dan çekilmek zorunda kaldılar (11
Şubat 1920). Fakat bu sırada yeniden
ayaklanan Anzavur'un eline geçmemesi
için cephaneler bulundukları depoda im-
ha edildi. Biga'yı ele geçiren Anzavur Bâ-
biâli tarafından Balıkesir valiliğine tayin
edildi. Ancak Balıkesir'in, Kuvâ-yi Milli-
ye'nin en güçlü olduğu yerlerden biri ol-
ması ve 61. Tümen kumandanı Kâzım
Bey'in burada üstlenmiş bulunmasından

Kongrelerin
yapıldığı
sırada
Balıkesir'de
yayımlanan
İzmir'e
Doğru
gazetesinin
birinci
sayısı

derilmesini istedi. 16 Eylül 1919'da yi-
ne Hacim Muhiddin Bey'in başkanlığın-
da toplanan III. Balıkesir Kongresi Sivas
Kongresi'nde alınan kararları onaylaya-
rak umumi Anadolu kongresinin top-
lanması için hazırlıkları yürütme kararı
aldı ve kongreye katılacak yedi temsil-
ciyi seçti. Ancak Damad Ferid hükûme-
tinin düşmesi ve Osmanlı Meb'ûsan Mec-
lisi'nin İstanbul'da toplanması sebebiyle
söz konusu genel kongreden vazge-
çildi. IV. Balıkesir Kongresi hazırlıkları-
nın yapıldığı bir sırada Mustafa Kemal
Paşa çektiği bir telgrafla bütün teşhi-
lâtın Rumeli ve Anadolu Müdâfaa-i
Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsilîyyesi'ne
bağlanması gerektiğini belirterek, ayrı
bir kongre toplanmamasını istedi (Ekim
1919). Balıkesir Kongresi Merkez Kuru-
lu Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafına
olumlu cevap verdiği gibi Akhisar dele-
gesi İzmirli Edhem Bey'in Sivas'a dâi-
mî temsilci olarak gönderilmesine de ka-
rar verdi.

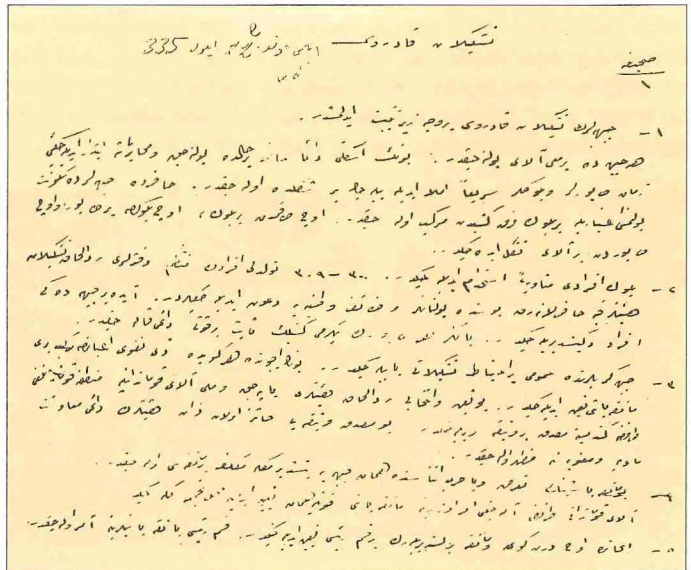
Balıkesir Kongresi'nin en önemli ic-
raatı, Kuvâ-yi Muhammediyye adını ver-
diği kuvvetleriyle bölgeyi millî kuvvetler-
den temizleyeceğini iddia eden Anzavur
ile mücadelesidir. Saltanatın hak ve hu-
kukunu müdâfaa iddiasıyla ortaya atı-
lan Anzavur Biga, Gönen ve Manyas ta-
raflarında köy ve kasabalara baskınlar
yaparak halka korku salmış, kongrenin
Yunan kuvvetleriyle mücadelesini fren-
lemişti. Balıkesir üzerine harekete ge-
çen Anzavur, Susurluk yakınlarında bu-
lunan Demirkapı köyünde mağlûp edil-
di (Kasım 1919).

Anzavur'un bu ilk ayaklanmasının bas-
tırılmasından birkaç gün sonra, Balıke-
sir'de Kuvâ-yi Milliye'nin sesini bölgede
ve yurttâ duyurmak amacıyla *İzmir'e
Doğru* adı ile bir gazete çıkarıldı. Mus-

tafa Necâti, Vâsıf ve kardeşi Esad beyle-
rin gayretleriyle gazete 16 Kasım 1919'-
dan itibaren yayın hayatına başladı ve
Balıkesir kongrelerinin yayın organı ola-
rak önemli hizmetler gördü.

Balıkesir Kongresi'nin büyük gayretle-
ri sayesinde Batı Anadolu'da teşkilâtla-
nan Kuvâ-yi Milliye'nin taarruzlarından
bunalan Yunanlılar, İngilizler'i araya so-
karak belli bir hat üzerinde barış yapıl-
masını teklif ettiler. 19-21 Kasım'da Veh-
bi Bey başkanlığında toplanan IV. Balı-
kesir Kongresi, "Milne hattı" adı verilen
ve Yunan işgalini devamlı kılmayı ama-
çlayan hat belirlenmesi teklifini reddetti.
Sivas'ta kurulan Hey'et-i Temsilîyye ile
ilişkilerin güçlendirilmesi ve bütün redd-i
ilhak cemiyetlerinin adının Müdâfaa-i
Hukuk Cemiyeti olarak değiştirilmesi ka-
rarı alan bu kongre, Milne hattı teşeb-
büsüne karşı tepkisini göstermek için 28
Kasım'da büyük bir miting düzenledi. On
binlerce kişinin katıldığı mitingde işgal

II. Balıkesir
Kongresi
zaptının
ilk sayfası
(Ayдын
Bolak'ın özel
koleksiyonundan)

dolayı Anzavur Balıkesir'e yürümeyi göze alamadı. Şubat ayı içinde Balıkesir'i ziyaret eden ve buradaki çalışmaları yakından gören Mehmed Âkif çok heyecanlanmış ve "Zafere giden yol bu yoldur" demekten kendini alamamıştır.

V. Balıkesir Kongresi İzmir Kuzey Bölgesi Kuvâ-yı Milliyesi Genel Kongresi adı altında, Karesi ve Saruhan livâlarıyla Bursa vilâyeti ve Bilecik sancağı merkez livâ ve bütün kaza ve nahiye delegelerinin iştirakiyle 10 Mart 1920'de toplandı. Kongrede Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğü çerçevesinde Yunanlılar'a karşı alınacak tedbirler bütünüyle ele alındı. Kongre sürerken İtilâf devletlerinin İstanbul'u işgal ettikleri haberi duyuldu. Olay Balıkesir'de büyük bir tepki yarattı. Belediye alanında kalabalık bir miting düzenlendi. Kongre üyeleri mitingde işgali kınayan konuşmalar yaptılar ve Yunanlılar'a karşı mücadelenin kararlı biçimde devam ettirileceğini belirttiler. Kongrede, Balıkesir idarî yapısı içinde yer alsın almasın, bölge sınırları içinde bulunan askerî birliklerin 61. Tümen'e bağlanması öngörüldü ve bu durum bütün birliklere bildirildi. Rum ve Ermeniler'in Avrupa kamuoyunu yanıltmak amacıyla Türkler aleyhine uydurma haberler yaymaları da söz konusu edilerek bu haberleri tekdiz edecek bir protesto metni hazırlandı.

Balıkesir Hey'et-i Merkeziyesi, 3 Nisan 1920'de şehir halkının da fikrini öğrenmek ve faaliyetlerini buna göre düzenlemek üzere büyük bir toplantı düzenledi. Her mahalleden dörder temsilci ile şehir ileri gelenlerinden oluşan 103 kişinin katıldığı toplantıda Ankara'daki olağan üstü meclise delege seçimine ve Anzavur için gereken tedbirlerin alınmasına karar verildi. Halktan eli silâh tutanlar tesbit edilerek bunlarla şehrin emniyeti sağlandı.

İtilâf devletlerinin San Remo'da toplandıkları konferansta (18-27 Nisan 1920) İzmir işgalinin desteklenmesi yolunda alınan karar Yunanlılar'ı cesaretlendirdi. Güçlü bir askerî taarruza hazırlanan Yunanlılar İzmir'e asker yığmaya başladılar. Mayıs ayı küçük çaplı saldırılarla geçti. Ancak 22 Haziran 1920'de genel bir saldırıya başlayan Yunanlılar 30 Haziran'da Balıkesir'e girdiler. Balıkesir kongreleriyle teşkilâtlanan ve işgali reddeden bölge halkı, Balıkesir'in Yunan işgalinden kurtulduğu 6 Eylül 1922'ye kadar çete savaşlarıyla mücadelesini sürdürdü.

BİBLİYOGRAFYA :

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk* (Ankara 1927), İstanbul 1962, III, 1099, 1210; M. Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken, Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine*, Ankara 1959-65, I, 142-143, 182-183; II, 4, 79, 226-227, 264, 268, 316; *Türk İstiklâl Harbi* (Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi neşriyatı), Ankara 1963, II/1, s. 100, 104; *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacı Muhittin Çankırlı'nın Kuvâ-yı Milliye Hatıraları* (1919-1920), Ankara 1967, s. 47, 68-70; Kâzım Özalp, *Millî Mücadele 1919-1922*, Ankara 1971, I, 9-15, 71; Celâl Bayar, *Ben de Yazdım*, İstanbul 1972, VIII, 2208-2717; Selahattin Tansel, *Mondros'dan Mudanya'ya Kadar*, Ankara 1973, I, 22-23, 150, 272-273, 280, 287; İbrahim Ethem Akıncı, *Demirci Akıncıları*, Ankara 1978, tür.yer.; *Millî Mücadelede Balıkesir* (Türk-Petrol Vakfı Lâle mecmuası neşriyatı), İstanbul 1986, s. 179-186; İlhan Tekeli — Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyeti Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara 1989, s. 1-2, 169-185, 212-218, 240-245; Mütebe İlgürel, "Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti ve Kongreleri", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan* (İÜ Ed. Fak. neşriyatı), İstanbul 1973, s. 35-56; a.mlf., "Akbaş Cephâneliği Baskını", *TD*, sy. 33 (1982), s. 271-282; a.mlf., "Atatürk'ün Bilinmeyen Bir Telgrafı", *MÜTAD*, sy. 2 (1987), s. 131-136; A. Hilmi Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", *TTK Belleten*, XLIII/189-190 (1985), s. 167-235; *İzmir'e Doğru Gazetesi*, Balıkesir 17 Mart 1336.

▲ MÜTEBE İLGÜREL

BALIKESİR ULUCAMİİ

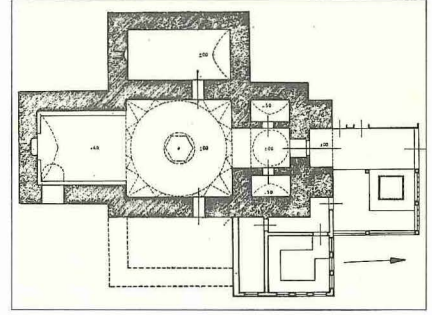
(bk. ULUCAMİ).

BALIKLI TEKKEŞİ

Kütahya'da
XV. yüzyılda kurulan bir tekke.

Aynı adı taşıyan mahalledeki Balıklı (Rüstempaşa) Hamamı'nın güneyinde, üzeri kapatılmış olan Kapan deresinin doğusunda bulunan tekke harap haldedir. XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyıl başlarında yapılmış yan mekânlı zâviyeli tipte olan bu yapı, XVII. yüzyılın ilk çeyreği içinde Halvetî tekkesine dönüşmüştür. 1072'de (1661-62) ölen ve buraya gömülen ilk Halvetî şeyhinden dolayı Muslihuddin Tekkesi adıyla da anılmaktadır. Halvetîliğin Yiğitbaşı koluna mensup olan Şeyh Muslihuddin'in mezar taşı doğudaki hazîrede, tekkenin buraya açılan yan penceresinin önündedir. Bugün bir kısmı yok olan kapı üzerindeki iki satırlık çini kitâbeden, tekkenin 1164'te (1751) Kütahya Valisi Yahyâ Paşa tarafından ihya edildiği anlaşılmaktadır. İçte de bu döneme ait çiniler vardır.

Kâgir olan kubbeli yan mekânlı bölümün kuzeydoğusunda ahşap meşrutası,

Balıklı Tekkesi'nin planı (A. Altun'dan)

sı, havuzlu sakıfı ve kahve ocağı ile ilgili özelliklere sahip olan bu yapı son yıllarda elden geçirilmişse de kubbesi çok çirkin biçimde sıvanmış, ahşap kısımlar da daha sonra yıkılıp yanmıştır. Basık bir giriş tonozu ve üzerinde çilehânesi olan yapının aydınlık fenerli ve kubbeli orta mekânının iki yanında kanat mekânları bulunmaktadır. Bunlardan doğudaki yıkıktır. Uzun tonozlu ve mihraplı mescid bölümü daha iyi durumda olan yapı, Kütahya'da korunması gereken erken devir örneklerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 124; *Kütahya İmar Komisyonu Raporu*, Ankara 1960, s. 34; Ara Altun, "Kütahya'da Balıklı Tekkesi Üzerine Notlar", *EFAD*, sy. 9 (1978), s. 1-20; a.mlf., "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi, Bir Deneme", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya*, İstanbul 1981-82, s. 341-347.

ARA ALTUN

BALIM SULTAN

(ö. 922/1516 [?])

XVI. yüzyılda

Bektaşîliği yeni baştan düzenleyip
bilinen hüviyetine kavuşturan
mutasavvıf.

Mensuplarınca Hacı Bektâş-ı Velî'den sonra ikinci pîr (pîr-i sâni) kabul edilen Balım Sultan'ın asıl adının Hızır Balı olduğu ileri sürülür. Yaşadığı dönemden kalma doğrudan kendisiyle ilgili hiçbir belge bulunmadığından hakkında bütün bilinenler yazılı ve sözlü Bektaşî geleneğine dayanır. Ancak bu gelenekteki rivayetler de bazan birbirini tutmaz. Belki de bu yetersizlik yüzünden günümüze kadar bu önemli şahsiyet hakkında herhangi bir monografi yayımlanmamıştır.

Balım Sultan, Hacı Bektâş-ı Velî Türbesi'nin yanında bulunan türbesindeki